

Kodifikace češtiny I

Studijní materiál 7

zkratky, značky, přejatá slova

• Zkratky

- některá slova či slovní spojení se zaznamenávají pouze jedním nebo více písmeny
- určité zkratky jsou ustálené a píší se vždy stejným způsobem
- důležitá je jednoznačnost a srozumitelnost
- zkratky píšeme většinou s malým písmenem, pouze zkratky vlastních jmen s velkým

○ Grafické zkratky

- jsou nejobvyklejší
- vypisujeme první písmeno slova nebo slov daného spojení či charakteristickou počáteční skupinu písmen
- za slovem takto zkráceným se **PÍŠE TEČKA**¹, po níž pak následuje buď mezera, nebo jiné interpunkční znaménko než tečka (čárka, dvojtečka, otazník, vykřičník)

Dvě tečky vedle sebe se nepišou.

- zpravidla slouží pro všechny tvary zkracovaných výrazů v různém pádě i čísle (*dal to pí Novotné, přišla pí Novotná*)

Příklady zkratk

p. = pan, paní, *sl.* = slečna, *s., str.* = strana, *č., čís.* = číslo, *č. p.* (i *čp.*) = číslo popisné, *j. č.* = jednotné číslo, *mn. č.* = množné číslo, *r.* = rok, *t. č.* (i *tč.*) = toho času, *n. l.* = našeho letopočtu, *př. n. l.* = před naším letopočtem, *př. Kr.* = před Kristem, *n. m.* = nad mořem, *s. š.* = severní šířky, *mil.* = milion, *ml.* = mladší, *st.* = starší, *zvl.* = zvláště, *pod.* = podobně, *pozn.* = poznámka, *a. s.* = akciová společnost, *J.* = Jan, Jiří, Jaroslav, *A.* = Alois, Antonín, Anna (lze také *Jar.* = Jaroslav, *Al.* = Alois), *kpt.* = kapitán, kapitánka, *mjr.* = major, *plk.* = plukovník, *pplk.* = podplukovník, *gen.* = generál, *dg.* = diagnóza, *mld.* = miliarda, *rkp.* = rukopis, *rtg.* = rentgen, *vs.* = versus, *tzv.* = takzvaný, tak zvaný, *ozn.* = to znamená, *tj.* = to je, to jest, *mj.* = mimo jiné, *např.* = například, na příklad, *kupř.* = kupříkladu, ku příkladu, *popř.* = popřípadě, po případě, *atd.* = a tak dále, *apod.* = a podobně, *atp.* = a tak podobně, *čs.* = československý, *stč.* = staročeský, *sevvých.* = severovýchodní

Slovo viz je imperativem slovesa vidět, nestojí-li na konci věty, tečka se za ním nepíše.

¹ POZOR!! Je-li zkratka tvořena prvním a posledním písmenem slova, **tečka se za ní nepíše** (*pí* = paní, *fa* = firma, *fce* = funkce, *bří* = bratří).

○ **Tituly**

Příklady zkratk

akademické tituly

<i>Bc.</i>	bakalář	<i>PaedDr.</i>	doktor pedagogiky
<i>BcA.</i>	bakalář umění	<i>RSDr.</i>	doktor sociálních věd
<i>Ing.</i>	inženýr	<i>RCDr.</i>	doktor ekonomických věd
<i>Ing. arch.</i>	inženýr architekt	<i>JUDr.</i>	doktor práv
<i>MUDr.</i>	doktor všeobecného lékařství	<i>RNDr.</i>	doktor přírodních věd
<i>MDDr.</i>	doktor zubního lékařství	<i>PharmDr.</i>	doktor farmacie
<i>MVDr.</i>	doktor veterinárního lékařství	<i>ThDr.</i>	doktor teologie
<i>MgA.</i>	magistr umění	<i>ThLic.</i>	licenciát teologie – v oboru katolické teologie
<i>Mgr.</i>	magistr	<i>DiS.</i>	diplomovaný specialista
<i>PhDr.</i>	doktor filozofie		

akademicko-vědecké tituly

– píšeme za jménem

<i>Ph.D.</i>	doktor (vyslovujeme [pí ejč dý], popř. [pé há dé])
<i>Th.D.</i>	doktor teologie (vyslovujeme [tý ejč dý], popř. [té há dé])
<i>CSc.</i>	kandidát věd
<i>DrSc.</i>	doktor věd
<i>Dr.</i>	doktor (titul udělovaný krátce po roce 1990, později nahrazen titulem <i>Ph.D.</i>)

akademicko-pedagogické tituly

– píšeme před jménem a vždy s malým písmenem

<i>doc.</i>	docent
<i>prof.</i>	profesor

➤ pořadí titulů

– není nijak kodifikováno, ale existuje poměrně striktní úzus

1. vyšší titul před nižším (nižší pak zpravidla nepíšeme)

Mgr. Bc. Pavel Kulihrach

2. u rovnocenných rozdílných titulů píšeme blíže jménu ten, který byl získán dříve, a tituly neoddělujeme čárkou

Mgr. Ing. Pavel Kulihrach

3. u rovnocenných shodných titulů buď uvádíme pouze jeden, nebo mezi ně vsuneme symbol &, popř. latinskou spojku *et*

Mgr. et Mgr. Pavel Kulihrach

Ing. & Ing. Pavel Kulihrach

!!! ne *Mgr. et Bc.* (pokud jsou z téhož oboru)

4. za jménem dodržujeme také pořadí podle doby získání titulu a tituly oddělujeme čárkou

Mgr. Pavel Kulihrach, Ph.D., dr. h.c.

5. spojení s vojenskou/policejní hodností: hodnost vždy jako první

kpt. Bc. Pavel Kulihrach

○ Zkratková slova

– mají CHARAKTER SAMOSTATNÉHO SLOVA jak po stránce zvukové, tak tvaroslovné (gramatický rod, přízvuk, lexikální význam)

Příklady zkratk

umprum = uměleckoprůmyslová škola, *karma* = utvořeno ze jména výrobce Karla Macháčka, *radar* = z angl. radio detection and ranging, *laser* = z angl. light amplification by stimulated emission of radiation, *Čedok* = Československá dopravní kancelář, *Drutěva* = Družstvo tělesně vadných, *Řempe* = Řemeslnické potřeby, *Technomat* = složeno ze slov „technický“ a „materiál“, *Semafor* = vytvořeno ze spojení „sedm malých forem“, *Sazka* = sázková kancelář, *Setuza* = Severočeské tukové závody, *Spofo* = Spojené farmaceutické závody; někdy je zkrácena jen část původního spojení a část zůstává nezkrácena: *gramodeska* = gramofonová deska, *Svazarm* (= Svaz pro spolupráci s armádou)

• Značky

– píšou se zásadně **BEZ TEČEK!!** (pokud nestojí na konci věty)
– kromě písmen latinské abecedy se často užívá různých jiných znaků (jiné abecedy, popř. ideogramy = ne písmena):

€ = euro, \$ = dolar, & = ampersand, § = paragraf, % = procento, ‰ = promile, ° = stupeň, ∞ = nekonečno, * = hvězdička, značka pro narození, † = křížek, značka pro úmrtí, μ = mikro-, Ω = značka pro jednotku odporu ohm, Σ = značka pro celkový součet

Příklady značek

m = metr, *m*² = metr čtvereční, *m*³ = metr krychlový, *km* = kilometr, *cm* = centimetr, *mm* = milimetr, *μm* = mikrometr, *l* = litr, *hl* = hektolitr, *a* = ar, *ha* = hektar, *g* = gram, *dag*, *dkg* = dekagram, *kg* = kilogram, *t* = tuna, *hPa* = hektopascal, *ft* = stopa, *in* = palec, *p* = piano, *ff* = fortissimo, *C* = uhlík, *Al* = hliník, *H₂O* = voda, *NaCl* = chlorid sodný, *H₂SO₄* = kyselina sírová

○ Číslice

– jsou také značky

řadové číslovky

– za řadovými číslovkami psanými číslicí píšeme tečku: 5. července, 2. řádek, o 8. hodině, 60. ročník, 2. odstavec 14. kapitoly, žáci VI. A, Karel IV., ...
– tečka se nepíše, stojí-li číslice za jménem: narodil se roku 1960, díl 3, strana 456, odstavec 2 kapitoly 14, Praha 5, ...

kladení mezery

– zápis čísel číslicemi: oddělujeme trojice řádů (2 500 000 obyvatel, 4 025 km, 11 210 Kč), před a za desetinnou čárkou mezery neděláme (2,54 m, 12,478 kg)
– římské číslice se nečlení (MCMLXXXIV = _____)

Jaké významné události našich dějin jsou „římsky“ zapsány?

MCMLXXXIX = _____, MCDXV = _____, DCCCLXIII = _____.

– číslovka součástí přídavného jména je bez mezer: 8metrový, 12procentní, 15letý, 10hektarový, ...

!! ROZDÍL 25 metrů (dvacet pět metrů) x 25metrový !!

- procenta: rozlišujeme, zda se jedná o číslovku ve spojení s podstatným jménem, nebo o přídavné jméno: $14\% = \text{čtrnáct procent}$ x $14\% = \text{čtrnáctiprocentní}$
- obdobně také: *jel 20 km (dvacet kilometrů) x jel 20km rychlostí (dvacetikilometrovou rychlostí), 14 dnů dovolené x 14denní dovolená, tyč měří 2 m x 2m tyč (dvoumetrová)*
- stupně: píšeme bez mezer: $24\text{ }^\circ\text{C}$, $1\text{ }^\circ\text{C}$, ...
- matematická znaménka s mezerami (zapisování výpočtů): $2 + 3 = 5$, $18 : 3 = 6$, ... *mapa v měřítku 1 : 50 000*
- matematická znaménka bez mezer (označení hodnoty): $+30\text{ }^\circ\text{C}$, $-5\text{ }^\circ\text{C}$, ...

zápis času jako denní doby s hodinami a minutami

podle PČP se oddělují tečkou, za níž se nedělá mezera, hodiny 0–9 se píšou jednomístně, minuty dvojmístně: *7.30, 18.30, 23.25 h, porada začíná v 8.05 hod., dostavte se v 10.15 hodin*

ČSN 01 6910 umožňuje místo tečky používat jako oddělovač hodin a minut dvojtečku, při použití dvojtečky se hodiny 0–9 mohou uvádět též dvoumístně: *7:30, 18:30, 03:25 h, porada začíná v 8:05 hod., dostavte se v 10:15 hodin*

– slova *hodina, minuta* a *sekunda* se krátí mezinárodními značkami *h, min, s* nebo českými zkratkami *h., hod., min.*; tedy např. *8 h, 8 h. i 8 hod.; 30 min i 30 min.*; ale pouze *15 s*

– časová rozmezí píšeme s pomlčkou bez mezer: *10–13 h, oběd 12.00–12.45, návštěvní hodiny: květen–září 9–17 h, říjen–duben 9–16 h*

o Iniciálové zkratky

- považují se za značky
- tvoří se z počátečních písmen víceslovných názvů
- píšou se velkými písmeny (iniciálami) a **BEZ TEČEK** podobně jako značky

Příklady zkratek

- názvy států: *ČR* = Česká republika, *SR* = Slovenská republika, *SRN* = Spolková republika Německo, *USA* = United States of America
- názvy různých institucí, organizací, podniků a jejich orgánů: *OSN* = Organizace spojených národů, *MČ* = městská část, *FÚ* = finanční úřad, *SZ* = Strana zelených, *OKD* = Ostravsko-karvinské doly, *PF* = právnická fakulta, *PřF* = přírodovědná fakulta, *PedF* = pedagogická fakulta, *NHL* = National Hockey League
- názvy některých veřejných událostí, akcí a významných dní: *MFF* = mezinárodní filmový festival, *MDD* = Mezinárodní den dětí
- různé další názvy *CNS* = centrální nervový systém, *DIC* = daňové identifikační číslo, *HN* = Hospodářské noviny, *NŘ* = Naše řeč, *EKG* = elektrokardiogram, *TBC* = tuberkulóza, *TNT* = trinitrotoluen, *PC* = Personal Computer

rod zkratek se řídí

- u domácích zkratk základním jménem nezkráceného názvu (*ÚJČ vydal nová PČP*)
- u zkratkových slov ve většině případů rozhoduje zakončení (*SÚKL zkontroloval x NASA rozhodla o ukončení letu x NATO pořádalo cvičení*), případně rod základového substantiva (*WHO = World Health Organization vydalo/a zprávu*)

- **Přejatá slova**

– o psaní přejatých slov rozhoduje míra jejich zdomácnění

- **Původní pravopis**

– slova odborná (*watt, netto, joule*)

– slova s výrazně odlišnou psanou podobou a výslovností (*interview, grapefruit*)

– cizojazyčné citáty (*předložit curriculum vitae, hrát fair play*)

– propria (*William Shakespeare, Don Quijote, Pythagoras, Wolfgang Amadeus Mozart, Rio de Janeiro, Loira, Mount Everest*)

- **Původní i počestěný pravopis**

– slova na hranici mezi zdomácněnými a nezdomácněnými (*jazz i džez, handicap i hendikep*)

- **Počestěný pravopis**

– slova PLNĚ INTEGROVANÁ do systému češtiny (*šok, hokej, metoda*)

– některá propria (*Ludvík XIV., Homér, Londýn, Drážďany, Petrohrad, Rakousko, Temže*)

– propria z jazyků užívajících jinou než latinskou abecedu (*Buddha, Gorbačov, Pákistán, Himálaj*)

– tato skupiny slov se vyznačuje **NÁSLEDUJÍCÍMI ODCHYLKAMI:**

- **i/y** se řídí dle původního pravopisu (*risk x rytmus, cirkus x cyklus*)

- slabiky **di, ti, ni** se vyslovují tvrdě (*diktát, motiv ALE tygr, krokodýl*)

- **x** se vyslovuje jako [ks] (*praxe, luxus*) nebo [gz] (*exotický, exaktní*)

!!! ekzém, koks !!!

- psaní **s a z**

- ve zcela zdomácněných slovech se píše pouze **z** (*bazén, váza, inzerát*)

- v mnoha případech je možné **s i z** (*dezinfekce i desinfekce, próza i prosa, filozofie i filosofie, prezident i president*)

- zejména u slov zakončených *-ns/-nz, -ls/-lz, -ks/-kz* (*pulz i puls, kurz i kurs*), *-ismus/-izmus* (*romantismus i romantizmus*)

- jako hovorové se **z** chápe ve dvojicích *diskuse i diskuze, renesance i renezance, režisér i režizér*

- kvantita

- dlouhý vokál je tam, kde se zřetelně vyslovuje (*génius, túra, fáze, kánoe*)

- kolísá např. *citron i citrón, jod i jód, pasivní i pasívni, archiv i archív*

- ve skupinách **di, ti, ni** a v příponě **-ura** je vokál vždy krátký (*lokomotiva, recidiva, chinin, kultura, prokuratura*)

• Cvičení

1. Napište číslovku číslicí

výhru získalo pět žen =
výstřel padl dvanáctého května =
ve tři hodiny ráno =
některé hotely nemají třinácté poschodí =
zápas byl do dvacáté minuty vyrovnaný =
čtrnáctikarátové zlato =
desetistupňové pivo =
osm metrů =
patnáct stupňů pod nulou =
devítiprocentní nezaměstnanost =
osmnáctiletý muž =
dvouprocentní roztok =
třílůžkový pokoj =
pětinásobný vítěz =
desetilitrový kbelík =
stoletá babička =

2. Co znamenají následující zkratky a z čeho vznikly

ARO	ČTK	MUDr.	LP
JIP	PVC	RNDr.	PC
TBC	c. k.	NSDAP	USB
ČČK	hl. m.	SS	wifi
CD	ha	DIČ	www
CNS	hPa	IČO	SMS
EKG	SEČ	DAMU	MMS
FBI	v z.	FAMU	HBO
karma	t. č.	HAMU	MTV
MDD	fa	DDT	ČEZ
Semafor	pí	TONAK	IKEA
UV	sl.	DVD	OMV
v. v. i.	CSc.	hifi	TANAP
Řempe	DiS.	HTML	NATO
	MgA.	IP	UNESCO

3. Rozepište zkratky

Horský hotel leží 1 350 _____ . (metrů nad mořem)
Děkuji Mgr. Pavlu Novákovi _____ za cenné rady. (kandidát věd)
Chránit by se měly _____ ohrožené živočišné druhy. (zvláště)
Dopis musí být podepsán _____. (vlastní rukou)
Z pušky jako první vypálil _____ Orel. (podplukovník)
Mírového jednání se překvapivě účastnil i _____ Balhar. (generál)
Soubory jsem uložil na _____. (Universal Serial Bus disk)
Od tebe mi žádný _____ nedošel. (elektronický mail)
Firma Delia _____ po dvou letech ohlásila bankrot. (společnost s ručením omezeným)
Monika _____ zapoměla však odeslat dopis do Prahy. (vedoucí oddělení)
Nový monitor stál _____ 2000 _____. (cirka) (koruny)

Dnes jsme ve škole probírali substantiva, _____ podstatná jména. (to jest)
Na cestě jsme míjeli _____. (Ledeč nad Sázavou)
Právě posloucháte večerní vysílání _____. (Český rozhlas)
Pavel konečně dokončil studium, je z něj nyní _____. (doktor všeobecného lékařství)
Protivníky komunistického režimu likvidovala _____. (Státní bezpečnost)
Některé úkony mohou být provedeny _____. (v zastoupení)
Bydlíme na ulici _____ Mrštíků. (bratři)

4. Rozepište zkratky

doktor veškerého lékařství (_____), doktor filozofie (_____), doktor přírodních věd (_____), doktor obojího práva (_____), doktor veterinárního lékařství (_____), doktor pedagogických věd (_____), magistr farmacie (_____), magistr (_____), bakalář (_____), doktor farmacie (_____), doktor (_____), doktor honoris causa (_____), inženýr (_____), inženýr architekt (_____), akademický malíř (_____), akademický sochař (_____), kandidát věd (_____), doktor věd (_____), docent (_____), univerzitní profesor (_____), akademik (_____)

5. Doplňte

orb-tální stanice, ostrá serpent-na, nový b-c-kl, italské l-ry, stanovený l-mit, teplé p-žamo, nebezpečná p-rotechnika, židovská s-nagoga, cestovní v-zum, snítka m-rty, jablečný s-rup, plánovaná exkur-e, sch-matický obrázek, prec-zní práce, d-scipl-novaný pacient, na p-diu, kilo citr-nů, pohled z balk-nu, hospodářská konjunkt-ra, partit-ra Novosvětské s-mfonie, léčebná proced-ra, transf-ze krve, -roplán, prot-žovat někoho, jablečné p-ré, f-tologie, logar-tmus, vojenská ub-kace, b-rokrat, nebezpečný c-kl-n, nebuďte c-n-čtí, nová metal-za na novém t-pu auta, nask-covat portrét, vyt-povat možného vítěze, t-pický příklad, anal-za situace, l-mfatické uzliny, mít divné man-ry, mýt chodby l-zolem, m-tické postavy, garson-éra, c-přiš

6. Opravte chyby

play-off, slovenský folklór, fůra sena, radiová stanice, jodová tinktura, summit, jemný mejkap, sírová pizza, kolaborand, doktorand, manekín, labourista, parmazán, wellness, ambiciozní, leasing, džez, dabink, plejboj, materielní zabezpečení, obscení chování, druhá vícemiss, dizkontinuita, ranvej, režizér, pokročilé stádium nemoci, repríza filmu, standardní rozměry, ekzém, lemma, reffuge, břišní tyfus, kantýna, debutovat, družstva remízovala, nervové tiky ve tváři, třásl se zimou jako sulc, odpočívá na divanu, revanžovat se, téma, tématicky shodný

7. Doplňte krátký/dlouhý vokál

a) bal-n, mop-d, lokomot-va, epid-mie, margar-n, akt-vum, pas-vum, mas-v, bal-nek, citr-n, sez-na, baz-n, penicil-n, vitam-n, dyft-n, kult-ra, t-ma, invent-ra, dž-nsy, telef-n, literat-ra, arch-v, hav-rie, kl-ma, kari-ra, kost-m, tr-novat, mil-on, majon-za, kv-z

b) Jako ředidlo se používá terpent-n. Informace o počasí bývají v novinách tištěny kur--vou. V suter-nu jsou sklepy, zřídka i byty. Vědci varovali před oz-novou dírou. Lékem proti malárii je chin-n. V lékárně prodávají vitam-nové tabletky. Zítra jdeme na prohlídku gal-rie, večer pak na premi-ru do Národního divadla. V pátek začíná na silnici v-kendový provoz. Jablonecká bižut-rie patří k nejkvalitnějším českým výrobkům. Trávili jsme dovolenou v turisticky atrakt-vním místě. V sez-ně je ubytování u moře dražší.

8. Doplňte s/z

a) disku-e, filo-ofie, gymn--ium, impul-, frá-e, kon-ervativní, di-ident, de-infekce, pul-, a-yl, fanta-ie, la-er

b) Nátěry dokážou chránit kov před koro-í. Zprvu byl v neznámém prostředí de-orientován, ale brzy se přizpůsobil. Hypoté-a byla nakonec potvrzena. Rodinný dům koupili v de-olátním stavu. Pre-ident se rozhodl abdikovat. Neúspěch ve studiu je často zapříčiněn ab-encí. Mužstvo nastoupilo v dre-ech modré barvy. Podal jsem in-erát na výměnu bytu. K nafouknutí matrace použil kompre-or. Rene-ance znamená znovuzrození. Typickou podzimní květinou je chry-antéma. Motoristé už nemusí vozit re-ervní kolo. Byl vyhlášen konkur- na místo ředitele. Zabývá se studiem mikroorgani-mů. Ba-ilika nás ohromila svou velikostí. Brno je známé univer-itní město.

